

De tentoonstelling zal zeer in het kort iets tonen van de ontwikkeling van de Hoornse stadsverdediging. Het begin daarvan ligt in 1426, wanneer de stad zijn eerste, nog aarden, omwalling krijgt.

Deze wal liep langs de tegenwoordige Karperkuil, Vollerswaal, Turfhaven, Veemarkt, Noorder Veemarkt, Scharloo en Dubbele Buurt. Over poorten in deze wal vernemen we voor het eerst in de zeer onvolledig bewaard gebleven stadsrekeningen van 1464. Dat zijn dan werkzaamheden aan de Koepoort en de Westervoort.

Bloeitijd van de stadsverdedigingswerken is de 16e eeuw. Er is toen in vrij korte tijd een enorme hoeveelheid werk verricht om de weerbaarheid van de stad te vergroten. Mogelijk kan dit alles gezien worden als een reactie op de dreiging van Geldersen en Friezen. Deze hebben in de beginjaren van de 16e eeuw verschillende raids op de kust van Holland uitgevoerd. Dit hangt samen met de gespannen verhouding tussen de delen van de Noordelijke Nederlanden die onder het Oostenrijkse, later Habsburgse vorstenhuis waren verenigd, zoals Holland, en die landen die erbuiten waren gebleven. In 1503 wordt de gracht om de stad uitgediept en de stadswal verhoogd. Dan volgt in 1508 de omwalling van de stadsuitleg in de hoek tussen huidige Gedempte Turfhaven en Veemarkt, waardoor de stadsgrens zo ongeveer langs de Noorderstraat kwam te liggen. In dezelfde tijd wordt de bestaande wal van een aantal stenen torens voorzien.

We kennen de namen van de Bisschopstoren, daar waar nu de Turfhaven op de Vollerswaal uitmondt, de St. Agnietentoren aan het Jeudje, halverwege tussen Turfhaven en Pakhuisstraat, de St. Geertentoren even ten zuiden en de Sint Catharintoren even ten westen van de Pakhuisstraat. Tenslotte de enige die er nog staat de Sint Maria- of Kruittoren. Veel van deze torens dragen namen van de kloosters op wier grondgebied ze gebouwd zijn.

In 1511 worden dan de, nu oude, Oosterpoort opgetrokken en een toren aan het eind van het Baatland. In 1534 volgt dan de Hoofdtoren. In die tijd begint men ook aan de bouw van de stenen stadsmuur.

Die is waarschijnlijk gewoon op de bestaande stadswal gezet, zoals nog te zien is bij de muuraansluitingen van de Kruittoren.

Centraal bij de tentoonstelling staan de beide Oosterpoorten.

In 1511 begint men met de bouw van de oude poort aan het eind van het Grote Oost. Deze is in 1820 afgebroken. Volgens de burgemeestersrekeningen van 1511 moet bouwer van deze poort een zekere Heinrich Jansz. geweest zijn. Of we deze naam met een bekend bouwmeester in verband kunnen brengen, is

niet bekend. In ieder geval moet het meer dan een plaatselijke grootheid geweest zijn, want de oude Oosterpoort met zijn ui-vormige koepels moet in het Noord-Holland van de 16e eeuw een unieke verschijning geweest zijn. Volgens Velius heeft men tot 1538 aan de poort gewerkt, want toen werd de kap erop gezet. Er zal echter eerder gedacht moeten worden aan een vergroting van de poort in het laatste jaar, want in de al eerder genoemde rekening van 1511 wordt aan de bouwmeester een bedrag van 24 stuivers betaald "van den Oosterpoort te decken".

De Nieuwe Oosterpoort is een deel van de laatste stadsuitleg in het oostelijk deel van het havengebied. Hoorn kreeg met deze uitbreiding zijn omvang die het tot in de 20e eeuw zou behouden.

Na de 16e eeuw was de groei eruit.

De Oude Oosterpoort verloor met de bouw van de Nieuwe zijn verdedigingsfunctie en werd voortaan gebruikt als gevangenis - vandaar de naam Gevangenpoort - en gildehuis voor de chirurgijns en kleermakers.

Bouwer van de nieuwe poort was de Amsterdamer Joost Jansz. Bilhamer. In 1577 kreeg de poort nog niet direct zijn tegenwoordig uiterlijk. In 1601 werd de wachterswoning er bovenop gezet samen met het traptorentje ernaast. In 1612 volgde de bouw van een klein lokaal voor de wacht.

En dan gebeurt er eeuwenlang niets.

De poort was gewoon een bouwwerk dat zijn dienst verrichtte als onderdeel van de stadsverdediging. Tot de 19e eeuw. De verdedigingswerken verloren toen hun militaire waarde, de stad was verarmd. Wat geen waarde had, werd afgebroken. In 1813 werd het wachtlokaal gesloopt, in 1820 is de hele Oude Oosterpoort het slachtoffer. Successievelijk verdwijnen dan ook de andere stadspoorten om plaats te maken voor de vooruitgang, waarmee we nog steeds bezig zijn.

Als laatste object voor de afbraakwoede is de Nieuwe Oosterpoort aan de beurt, maar het lukt nog net het bouwwerk te behouden.

In 1876 volgt dan een ingrijpende restauratie, gevolgd door een tweede in 1913.

In dit laatste jaar wordt de traptoren opnieuw aangebracht, overigens zo slecht dat het in 1978 nog eens moet gebeuren. Samen met nog wat ander werk leverde dat een flinke restauratie op, waarvan de hier aangekondigde tentoonstelling het sluitstuk vormt.

H.W. Saaltink.

